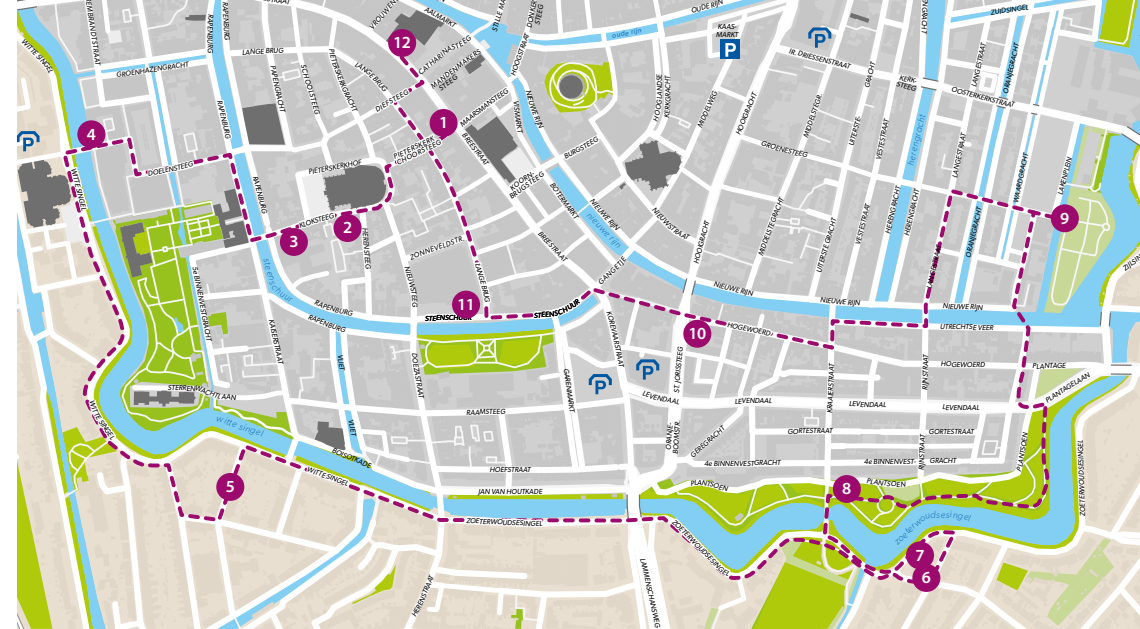
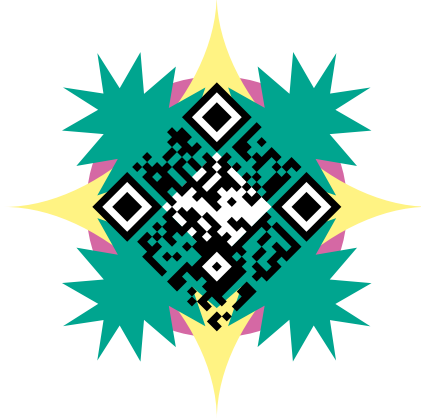
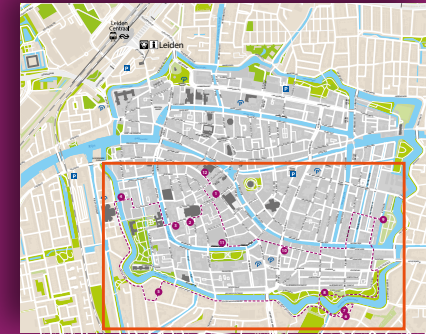

Sporen van Indonesië in Leiden

Vanaf 1900 kwamen steeds meer Indonesische studenten studeren in Leiden. Meerdere van hen speelden een rol in de nationalistische beweging en de opbouw van een onafhankelijk Indonesië. Deze wandeling voert langs voor hen belangrijke plaatsen. Enkele studenten worden daarbij voorgesteld. De gidsen bij deze wandeling zijn onder andere leden van studentenvereniging Perhimpunan Pelajar Indonesia Nederland (PPI), de opvolger van de in 1908 opgerichte Indische Vereniging.

1. Breestraat 95
2. Kloksteeg 25
3. Kloksteeg 7A
4. Reuvensbrug/UBL (KITLV/House Maria Ulfa/ Indonesian Studies/Asian Lib)
5. Hugo de Grootstraat 12
6. Wasstraat 1
7. Zoeterwoudsesingel 52
8. Plantsoen 65
9. Begraafplaats Groenesteeg
10. Hogewoerd 49
11. Steenschuur 25
12. Stadsgehoorzaal

Teksten: Fridus Steijlen, Grace Leksana en Marieke Bloembergen / KITLV en Universiteit Leiden

Foto's: Pim Rusch

Deze wandeling wordt u aangeboden door

1 Breestraat 95

In dit gebouw was in 1901 vegetarisch restaurant 'Ceres' gevestigd, een nieuw fenomeen in die tijd. Boven het restaurant huurden drie Indonesische studenten een kamer. Zij waren de eerste Indonesiërs die naar Leiden kwamen voor een academische studie die niet in Nederlands-Indië werd aangeboden en bovendien alleen openstond voor de zonen (en later een klein aantal dochters) van de Indonesische elite. Eén van hen was de broer van de bekende emancipatoire Indonesische schrijfster Kartini, Raden Mas Pandji Sosrokartono, zoon van de regent van Jepara. In oktober 1901 schreef hij zich in. Kort daarna voegden Raden Mas Koesoema Joedha, zoon van prins Paku Alam V van Yogyakarta (één van de vier vorstendommen op Midden-Java) en Raden Mas Sajogo, een zoon van de regent van Wonosobo, zich bij hem. Sosrokartono studeerde Indologie. Koesoema Joeda en Sajogo kozen voor het 'groot-ambtenaarexamen' ofwel examens voor hoge ambtenaren. Dit deel van de Breestraat was indertijd het hart van de Leidse studentenwijk.

2 Kloksteeg 25

Op dit adres was van 1901 tot 1922 de Faculteit Indologie gevestigd. Dit was één van de centrale plekken waar bestuursambtenaren voor Indië werden opgeleid. De opleiding kreeg in 1922 zijn definitieve vorm als een cursus die door zowel de Faculteit der Rechtsgeleerdheid als de Faculteit der Letterkunde werd verzorgd. De studie stond bekend als 'Indologie' en was bedoeld om de basis van de Indonesische literatuur en kennis

3 Kloksteeg 7A

van de politieke-economische aspecten van het land te verschaffen. Hamengkubuwono IX uit Yogyakarta, die op nummer 7A woonde, was één van de zonen van de Javaanse aristocratie die hier studeerden. Raden Mas Ario Koesoemo Joedha, zoon van de koninklijke familie Paku Alam uit Yogyakarta, en Raden Mas Soeriosoeparto, zoon van de koninklijke familie van Mangkunegara uit Surakarta, waren de eerste studenten Indologie uit deze categorie. Hoesein Djajadinigrat, zoon van de regent van Banten, was in 1913 de eerste Indonesiër die zijn proefschrift Indologie aan de Universiteit Leiden verdedigde. Hij slaagde cum laude.

Hier woonde Dorodjatun (Sri Sultan Hamengkubuwono IX) de kroonprins van het sultanaat Yogyakarta. Na eerst in Haarlem te hebben gestudeerd kwam hij in 1937 naar Leiden om Indisch recht te studeren. Hij was lid van studentenvereniging Minerva en leidde de studievereniging Indologie in 1938. In zijn vriendenkring stond hij bekend als 'Henkie'. Terugkijkend op zijn studentenleven in Leiden vertelde Hamengkubuwono IX dat het zijn persoonlijke beslissing was om zich volledig in de Nederlandse samenleving onder te dompelen. Tijdens zijn verblijf in Leiden had hij contact met Maria Ulfah, Prijono en enkele andere Indonesische studenten die na de Indonesische onafhankelijkheid belangrijke posities zouden bekleden in de academische wereld en de Indonesische regering. 'Henkies' studie eindigde abrupt toen hij zijn vader moest opvolgen. Tijdens de Indonesische revolutie (45-49) bewees hij in Yogyakarta gastvrijheid aan de regering van de Republiek Indonesië, waartegen Nederland vocht.

4 Reuvensbrug

Op de Reuvensbrug staan we te midden van de hedendaagse hotspot van Indonesië en Azië-studies. Aan de Reuvenplaats bevindt zich momenteel nog het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV), opgericht in 1851, aan de Witte Singel de Universiteitsbibliotheek (UBL) met de in 2017 geopende Asian Library, waarin de collecties van vroegere koloniale instituten zoals de Universiteitsbibliotheek, het KITLV en het Tropenmuseum in Amsterdam zijn samengebracht. Naast de bibliotheek, in de Matthias de Vrieshof, is het Leiden Institute for Area Studies (LIAS) gevestigd, dat zich ook op kennis over Azië richt. Voorheen stonden hier herenhuizen. Op Witte Singel 25 hebben Siti Soendari en Maria Ulfah gewoond. Siti Soendari (1906 – 1998) en haar zuster, Sri Oemijati (1903 – 1989) hoorden bij de eerste Indonesische vrouwen die in Nederland studeerden. Maria Ulfah kwam in 1929 en was lid van de Vereniging van Vrouwelijke Studenten te Leiden (VVSL). Uit haar biografie weten we dat ze discriminerend werd uitgeweid als ze door de Doelensteeg naar het Rapenburg liep met ‘Pinda, pinda, lekka, lekka.’ Later werd zij de eerste vrouwelijke minister van Indonesië (Sociale Zaken).

5 Hugo de Grootstraat 12

Vanaf de eind jaren 1910 domineerde ‘politiek’ het leven van veel Indonesische studenten in Leiden. De Perhimpunan Indonesia (PI, opgericht in 1908 onder de naam Indische Vereniging) organiseerde vooral politieke bijeenkomsten. In de jaren 1930 was het aantal Indonesische studenten dat in Leiden studeerde met ongeveer honderd studenten op zijn hoogtepunt. Vanwege hun behoefte aan een

6 Wasstraat 1

Hier woonde in de late jaren ‘20 van de vorige eeuw Ali Sastroamidjojomet met zijn familie. Hij zou in de jaren ‘50 tweemaal premier van Indonesië worden. Het was een tijd waarin de Indonesische studentengemeenschap onder druk stond, onder andere omdat hun leiders door de Nederlandse overheid werden gearresteerd.

De Wasstraat fungeerde als een opvanghuis voor Indonesische studenten en als saamhorigheidssymbool. Een mooi voorbeeld hiervan is de opvang van Arnold Mononutu, die actief was in de Indonesische studentenvereniging PI. De Nederlandse Politieke Inlichtingendienst vertrouwde Mononutu niet en blokkeerde zijn terugkeer na een reis naar Parijs. Uiteindelijk mocht hij toch terugkomen en werd bij de familie van Ali Sastroamidjojomet opgevangen. In 1927 keerde Mononutu terug naar Indonesië. Het was een gangbare praktijk voor studenten die een gezin hadden om andere studenten die het moeilijk hadden op te nemen en maaltijden met hen te delen.

7 Zoeterwoudsesingel 52

Hier woonden in het begin van de vorige eeuw de kinderen van Ong Kie Hong 'Ongkiehong' (1861–1914), een vooraanstaande Chinese zakenman die een belangrijke positie innam in de Chinese gemeenschap van Ambon (Molukken). Hij wilde zijn kinderen in Nederland laten studeren en stuurde hen naar Leiden. Zijn dochters, Sien Everdien en Anna Lucia, behoorden tot de eerste Chinese meisjes uit Nederlands-Indië die in het buitenland een vervolgopleiding volgden. Ong Kie Hong kreeg veel kritiek van de Chinese gemeenschap in Ambon omdat hij zijn ongehuwde dochters naar Europa stuurde. Naast deze twee dochters schreven maar liefst vier zonen zich in aan de Universiteit Leiden. Na hun studie keerden zij terug naar de archipel om te werken. Na de Tweede Wereldoorlog kwamen de meesten terug naar Nederland.

8 Plantsoen 65

Hier vestigde zich in 1912 de Chinese vereniging Chung Hwa Hui (中華會, CCH). Min of meer tegelijk met Indonesische studenten uit de hogere klassen kwamen Chinese studenten uit Indonesië in Nederland studeren. Zij organiseerden zich op basis van hun Chinese afkomst, in het verlengde van de raciale segregatie in koloniaal Indonesië. Daarbij speelde mee dat Chinezen zich, zeker in die tijd, oriënteerden op China als 'thuisland'.

Het was de medicijnenstudent Yap Hong Tjoen die het initiatief voor de CHH nam. Behalve een clubhuis beheerde de vereniging ook een eigen bibliotheek en gaf ze een eigen tijdschrift uit. In 1913 zette de CHH zelfs een beurs op om Chinees-Indonesische studenten die in Nederland wilden studeren te steunen. Er bestonden warme relaties tussen de Chinese vereniging en Indonesische studentenverenigingen als PI.

9 Begraafplaats Groenesteeg

Op deze begraafplaats vindt men behalve het graf van Snouck Hurgronje, één van de bekendste Nederlandse islamologen, ook een graf van de Indonesische student Irawan Soejono (1919-1945). Irawan was tijdens de Tweede Wereldoorlog zoals vele Indonesische studenten betrokken geraakt bij het verzet tegen de Duitsers. Op 13 januari 1945 werd hij tijdens een razzia door de Duitsers op de Boommarkt doodgeschoten. Irawan probeerde daar weg te komen omdat hij onderdelen van een typemachine van de illegale pers bij zich had. De schuilnaam van Irawan was 'Henk van de bevrijding'. Zijn grafsteen is nog op de begraafplaats aanwezig, maar Irawans lichaam is in 1946 gerepatriëerd naar Indonesië.

10 Hogewoerd 49

In het begin van de vorige eeuw, nog voordat de bekende cinema Casino hier werd gevestigd, woonden op dit adres Indonesische studenten. In 1908 kwamen vijftien van hen hier bijeen en besloten een Indonesische associatie op te richten. Die heette eerst Indische Vereniging, daarna Indonesische Vereniging en vervolgens Perhimpunan Indonesia (PI). Met deze organisatie wilden zij onderlinge solidariteit bevorderen en nieuwe studenten uit Indonesië steunen. Het karakter van de vereniging veranderde in de loop der tijd van samenwerkend met de Nederlandse overheid tot non-coöperatief. Veel leden van de PI uit de vooroorlogse periode waren actief in de Indonesische nationalistische beweging. Zij bouwden hier onder meer nieuwe internationale contacten op. Meerdere leden zijn na de proclamatie van de onafhankelijkheid actief geworden in de Indonesische diplomatie. De PI bestaat nog steeds in de vorm van de PPI (Perhimpunan Pelajar Indonesia).

Ook studeren hier veel Indonesische studenten. Het belang van deze wetenschappelijke samenwerking ligt er ook in dat het huidige Indonesische rechtssysteem, overigens evenals de medische wetenschap, is geënt op hetgeen ontwikkeld werd tijdens de koloniale periode.

12 Breestraat 60, Stadsgehoorzaal

We staan ongeveer tegenover de plek waar de wandeling begon – Breestraat 95 – en waar de eerste Indonesische studenten in de kost gingen. Dit deel van de Breestraat was belangrijk voor de Indonesische studenten. Hier waren de studentenverenigingen gevestigd, waarvan sommigen lid werden. Op nummer 8 verkocht boekwinkel ‘Dubbelman’ ‘linkse’ boeken, zoals het pleidooi van Soekarno. In oktober 1945 – de Duitse bezetting was voorbij, Indonesië had haar onafhankelijkheid uitgeroepen en de Indonesische studenten hadden de Nederlandse bevolking opgeroepen hun vrijheidstrijd te steunen – vond in de Stadsgehoorzaal een bijzondere bijeenkomst plaats. De PI vierde de 37e verjaardag van Budi Utomo (het schone streven), wat wel wordt gezien als het begin van het Indonesisch nationalisme. De vereniging herdacht de Sumpah Pemuda, de ‘eed van de jongeren’ uit 1928. De Sumpah Pemuda legde de basis voor het huidige Indonesië: één volk (het Indonesische), één taal (het Indonesisch) en één land (het voormalig Nederlands-Indië).

Wereldwandeling van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land-, en Volkenkunde (KITLV) in samenwerking met de Universiteit Leiden – Faculteit der Geesteswetenschappen en LeidenGlobal

11 Steenschuur 25

In het Kamerlingh Onnes Gebouw is het Van Vollenhoven Instituut (VVI) gevestigd. Dit is naast de hotspot rond de Reuvensbrug een belangrijke plek in de tegenwoordige wetenschappelijke samenwerking tussen Indonesië en Nederland. Het VVI, genoemd naar de invloedrijke Indoloog en internationaal rechtsdeskundige, Cornelis van Vollenhoven (1877-1933), biedt nog steeds een studieprogramma aan over recht in Indonesië, waaronder het adatrecht (gewoonterecht). Het VVI werkt veel samen met Indonesische universiteiten.

